

Øystein Rian
(Uniwersytet w Oslo)

TOŻSAMOŚĆ NARODOWA I NACJONALIZM W NORWEGII. PODRÓŻ W CZASIE

W wielu krajach ostatnimi laty występowały konflikty między narodową tożsamością a tendencjami do umiędzynarodowienia [kultury]. Miało to miejsce wtedy, gdy intelektualne, polityczne i ekonomiczne elity podjęły antynarodowy dyskurs, który zaczął budzić opór. Także Norwegia nie uniknęła tego konfliktu. Tak jak w innych krajach, także tu doszedł do głosu spór o to, czy tożsamość narodowa sięga odległych dziejów, czy też nie.

W latach 70., 80. i 90. dominowała interpretacja, że naród jest wspólnotą wyobrażoną i nowoczesną konstrukcją powstałą w XIX wieku. Nie warto było interesować się narodowymi tożsamościami wcześniej, historycznie ważny był nacjonalizm w XIX-wiecznym rozumieniu¹. Taki pogląd stał się w akademickiej dyskusji jedynym. Na początku lat 90. Kåre Lunden odrzucił to przekonanie w odniesieniu do drugiej połowy XVIII wieku². Pod koniec lat 90. wskazywałem, że tożsamość narodowa ma nawet głębsze korzenie w norweskiej historii³. Przedstawię tu moje argumenty.

Nie powinniśmy traktować dziejów tożsamości tak, jakby stare europejskie narody miały równie krótką historię jak napływowe społeczeństwa w Ameryce lub postkolonialne państwa w Afryce, których granice dowolnie wyznaczyli Europejczycy. W średniowieczu na północy były trzy państwa wyrosłe ze społeczeństwa i kultury czasów normańskich. Pierwsza w latach 700–800 powstała jako silne państwo militarne Dania, Szwecja zjednoczyła się w państwo w XII wieku, natomiast rozwój państwa norweskiego dokonał się w toku rywalizacji z Danią pod koniec IX wieku. W niektórych okresach Korona Danii rościła sobie pretensje

¹ Elie Kedourie, *Nationalism*, London: Hutchinson 1960; Benedict Anderson, *Imagined Communities*, London: Verso 1983; Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, Oxford: Blackwell 1983; Eric Hobsbawm, *Nations and Nationalism since 1780*, Cambridge: Cambridge University Press 1990; Jens Arup Seip, «*Nasjonalisme som vikarierende motiv*», *Fra embedsmannsstat til ettpartistat*, Oslo: Universitetsforlaget 1963; Øyvind Østerud, *De moderne statssystem*, Oslo: Gyldendal 1987.

² Kåre Lunden, *Norsk grålysing*, Oslo: Det norske samlaget 1992; eadem, *Nasjon eller union?*, Oslo: Norske Samlaget 1993.

³ Publiczna dyskusja rozpoczęła się tekstem szwedzkiego historyka Haralda Gustafssona w norweskim „Historisk tidsskrift”: 1999, nr 4; 2000, nr 3; 2001, nr 2 i 2001, nr 4. Opis tej debaty w języku polskim został opublikowany: Krystyna Szelągowska, *Problem norweskiej świadomości narodowej w erze nowożytnej w ujęciu współczesnych historyków norweskich*, „Przegląd Historyczny” 2007, nr 2 (98), s. 247–257.

do zwierzchnictwa nad Norwegią, ale od roku 1000 do XIV wieku Norwegowie utrzymali niezależność swojego królestwa⁴.

W czasach normańskich zarówno Dania, jak i Norwegia, poprzez najazdy Normanów oraz emigrację, zwróciły się na zachód. Norwegowie kierowali się w rejon północne, gdzie norwescy osadnicy położyli podwaliny pod morskie imperium sięgające do wysp na Morzu Irlandzkim, wysp na północny zachód od Szkocji i Szetlandów, Orkadów, Wysp Owczych, Islandii i Grenlandii. Wraz z Norwegią właściwą stało się wielkim, północnym pasem kultury staronordyckiej (*norrøn*). Mniej lub bardziej powiązane z norweską Koroną były wyspy. Związek ten uległ wzmocnieniu w chwili, gdy wszystkie te wyspy weszły w skład norweskiej prowincji kościelnej podległej arcybiskupstwu z centrum w katedrze św. Olafa w Trondheim⁵.

Militarna siła norweskiej władzy królewskiej była związana z morskim pospolitym ruszeniem (*leidangen*), zdolnym do mobilizacji dużej części męskiej populacji, wystawiającej wiele setek okrętów. Świadectwem siły uderzeniowej tego pospolitego ruszenia były plany podboju Anglii w 1066 roku, podjęte przez króla Haralda Hardradę (Harald Hardråde), mimo iż nieudane⁶. W czasach unii z Danią, po 1380 roku, królowie duńscy, pragnąc militarnie opanować Norwegów, doprowadzili to pospolite ruszenie do upadku.

Zbadajmy, czy Norwegowie wtedy mieli świadomość bycia Norwegami. Pod koniec IX wieku, w czasach gdy podjęto próby stworzenia królestwa norweskiego, wódz Otar z Hålogaland opowiadał królowi Wessexu Alfredowi, że pochodzi z kraju położonego daleko na północy, który nazywa się Norwegia (Norge). W trakcie podróży na południe mijał wyłącznie Norwegię, także wewnątrz kraju było Norwegią, a ci, którzy je zamieszkiwali, nazywali się Norwegami. Na północny wschód mieszkali Samowie, na wschód Szwedzi, a na południu Duńczycy⁷. Tak więc już w IX wieku istniała świadomość istnienia kraju i ludzi, istnienia wspólnoty tego, co później stało się królestwem Norwegii, być może stymulowana rozwojem Danii i zetknięciem się z innymi ludami w trakcie grabieżczych i handlowych wypraw normańskich.

Jednoczenie królestwa i organizacji rzymsko-katolickiej prowincji kościelnej w państwie norweskim wzmagało rozwój norweskiego poczucia wspólnoty, zwłaszcza że chrystianizacja dokonała się dzięki cudzoziemskim duchownym, głównie anglosaskim z Anglii. Norwegowie też, podobnie jak Anglosasi, zamiast łaciny w twórczości literackiej używali języka rodzimego, w przeciwieństwie do Duńczyków i Szwedów, którzy rozwinęli narodowe języki literackie kilka stuleci później⁸. Korona i Kościół zarówno rywalizowały, jak i współpracowały ze sobą. Kult św. Olafa (zmarł 1030) stał się impulsem do rozwoju norweskiej tożsamości, a on sam został uznany wiecznym królem Norwegii. Poświęcono mu wiele kościołów,

⁴ Ole Georg Moseng, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen, Erling Sandmo, *Norsk historie*, t. 1: 750–1537, Oslo: Universitetsforlaget 2007, s. 25–275.

⁵ *Ecclesia nidrosiensis 1153–1537. Søkelys på Nidaroskirkens og Nidarosprovinsens historie*, red. Steinar Imsen Trondheim: Tapir akademisk forlag 2003; *Rex insularum. The King of Norway and His «Skatlands» as a Political System c. 1260–c. 1450*, wyd. Steinar Imsen, Bergen: Fagbokforlaget 2014.

⁶ Kelly DeVries, *The Norwegian Invasion of England in 1066*, Woodbridge: Boydell Press 1999.

⁷ Povle Simonsen, *Ottar fra Hålogaland*, Tromsø: [Lofotpostens tr., Svolvær] 1959.

⁸ *Handbok i norrøn filologi*, red. Odd Einar Haugen, Bergen: Fagbokforlaget 2004.

a w całym kraju opowiadano liczne legendy o czynionych przez niego cudach. Dzień jego śmierci (29 lipca) stał się w Norwegii największym świętem, a nad jego grobem w Nidaros (ob. Trondheim) zbudowano największą w Skandynawii katedrę, która stała się najbardziej popularnym w regionie nordyckim celem pielgrzymek⁹.

Przegląd źródeł pisanych z Norwegii i Islandii z XIII wieku (sagi królewskie, Hirdskrâ i Zwierciadło Królewskie [*Kongespeilet*]) ukazuje, że w powszechnym użyciu były pojęcia odnoszące się do kraju: Norwegia (Norge), królestwo (*riket*), kraj (*landet*), cały kraj (*hele landet*), wewnątrz kraju (*innenlands*), krajowy (*innenlandsk*), zagranica (*utenlands*), zagraniczny (*utenlandsk*), rządy krajowe (*landstyret*), obyczaje krajowe (*landets skikker*). Częste były też pojęcia odnoszące się do ludzi: Norwegowie (*Nordmenn, norgesmenn*), krajowcy (*landsmenn*), lud (*landsfolket*), cały lud (*hele landsfolket*), gmin (*hele landsmugen*), cały gmin (*landsmugen*), ci, którzy mieszkają w kraju (*de som bygger (bor) i landet*)¹⁰. W sagach znaleźć można wiele patriotycznych zwrotów i taki sposób myślenia widać również w zachowanych listach, jak w datowanym na 3 listopada 1337 roku liście biskupa Håkona z Bergen do szlachcica Erlinga Vidkunssona. Håkon pisał, że „trudniej jest mieć do czynienia z cudzoziemcami, niż z innymi”¹¹.

Czternaste stulecie stało się okresem przejścia od niepodległości do unii. Pierwszym krokiem był wybór w 1319 roku przez możnowładców Norwegii i Szwecji Magnusa Erlingssona na wspólnego króla. Kiedy realizacja przyjętej zasady równości obu państw napotkała trudności, zdecydowano o rozdziale w 1343 roku, przeprowadzając go w 1355 roku. Mimo tego norweski król Håkon VI został wplątany w wojnę domową w Szwecji, co doprowadziło do unii norwesko-duńskiej w 1380 roku i do tego, że córka duńskiego króla Waldemara [Odnowiciela] została w 1387 roku regentką obu państw. Do tego związku w 1397 roku przyłączyła się Szwecja. W późnym średniowieczu unia powstrzymała polityczną i ekonomiczną ekspansję niemiecką. Ale w krajach skandynawskich nikt nie chciał stopienia się w Wielką Skandynawię. W trakcie koronacji niepełnoletniego Eryka Pomorskiego w Kalmarze w 1397 roku wypracowano program polityczny, który zawierał zasady wewnętrznej niezależności oraz równą pozycję wszystkich trzech państw, zasady, które wiele razy potem powtarzano. Było to konieczne, gdyż program nie był w pełni realizowany, wskutek rosnącej dążności królów unijnych [tj. duńskich – przyp. tłum.] do wzmocnienia swojej władzy i faworyzowania w swoim otoczeniu Duńczyków i Holsztyńczyków¹². Stało się to przyczyną wielu konfliktów, przeważnie między Danią a Szwecją, która ostatecznie pod rządami Gustawa Wazy powołała niezależne królestwo w 1523 roku¹³.

Program zachowania wewnętrznej niezależności, głoszony przez Szwedów, był popularny także w Norwegii i w znacznej mierze udało się go w XV wieku reali-

⁹ Lars Roald Langslet, *Olav den hellige*, Oslo: Gyldendal 1995.

¹⁰ Snorre Sturlassons kongesagaer, przeł. Anne Holtsmark, Didrik Arup Seip, Oslo: Gyldendal 1957; *Hirdloven til Norges konge og hans håndgangne menn*, wyd. Steinar Imsen, Oslo: Riksarkivet 2000; *Snorre Sturlassons Kongespeilet*, przeł. Anton Wilhelm Brøgger, Oslo: De norske bokklubbene 2000.

¹¹ Peder A. Munch, *Breve af Biskop Haakon i Bergen fra Aarene 1337–1341*, w: *Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie*, t. 5, Christiania: [s.n.] 1837, s. 103.

¹² Ole Georg Moseng et al., *Norsk historie*, s. 170–232, 318–379.

¹³ Lars-Olof Larsson, *Gustav Vasa – landsfader eller tyrann?*, Stockholm: Prisma 2002 [wyd. pol. *Gustaw Waza – ojciec państwa szwedzkiego czy tyran?*, przeł. Wojciech Łygaś, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 2009].

zować zarówno w lokalnej administracji, jak i w norweskim Kościele. Podobnie jak Szwedzi, Norwegowie dzielili się na zwolenników unii i niepodległości czy, mówiąc bardziej realistycznie: na zwolenników unii raczej ze Szwecji niż z Danii, w nadziei, że w takim związku Norwegia zachowa równą pozycję. Zgoda panowała co do zasady zachowania wewnętrznej samodzielności i równouprawnienia w unii. Zostało to umieszczone w traktacie unijnym z Danią w Bergen, z roku 1450, i było powtarzane przy każdej zmianie na tronie. Najważniejsze było żądanie zaprzestania mianowania cudzoziemców na norweskie urzędy. Duża odległość od dworu królewskiego stopniowo osłabiała norweskie możnowładztwo, co skutkowało brakiem możliwości kariery urzędniczej i w efekcie utratą politycznych doświadczeń¹⁴. Lepszą pozycję zachowali Norwegowie w Kościele, a arcybiskup Trondheim stał się przywódcą norweskiej Rady Królestwa (*riksrådet*). W lecie 1449 roku arcybiskup Aslak Bolt w kłótni z królewskim dygnitarzem Hartvigiem Krummedike wyraził się, że pokaże mu jego miejsce tak skutecznie, że rozejdzie się wieść, jak Norweg może zachować się wobec Holsztyńczyka i cudzoziemca¹⁵.

W rzeczywistości jednak ludzie Kościoła znajdowali się na słabych pozycjach i nic nie mogli zrobić przysyłanym przez króla cudzoziemskim dygnitarzom. Coraz więcej się ich pojawiało, zwłaszcza po nieudanym buncie w 1502 roku, kiedy król zastępował Norwegów lojalnymi sługami duńskimi, także na stanowiskach biskupów i opatów. W wojnie domowej o tron w Danii w 1534 roku zwyciężył Chrystian III, który w 1536 roku zlikwidował Kościół katolicki i wprowadził Kościół ewangelicko-augsburski jako podporządkowany królowi kościół państwowy.

Choć Norwegowie pozostali katolikami i przeciwnikami władzy duńskiej, musieli ugiąć się wskutek przewagi wojsk Chrystiana III. W tej sytuacji 30 października 1536 roku król porozumiał się z duńską Radą Królestwa, co do tego, że Norwegia nie będzie traktowana jak odrębne królestwo, ale jak prowincja Danii. Oznaczało to także przeprowadzenie w kraju duńskiej reformacji. Biskupów uwięziono, a arcybiskup musiał uciekać z kraju¹⁶. Od tej pory duński król nigdy nie miał do czynienia ze zbrojnym oporem norweskiej ludności. Zamiast tego Norwegowie, z różnym powodzeniem, stosowali pokojowe metody oporu przeciw podatkom i innym żądaniom królewskim¹⁷.

Jednoczesna utrata niepodległości i norweskiego Kościoła katolickiego była poważnym ciosem w norweską narodowość. Idee norweskości łączone były z państwem, monarchią, czyli królem Norwegii, z norweskim systemem prawnym, językiem i Kościołem, który był naznaczony norweskością zarówno w tworzeniu kultury, jak i kształcie personalnym. Teraz natomiast zakazano kultu św. Olafa, splądrowano relikwie w Trondheim, a zwłoki króla przeniesiono w nieznanne miejsce. Inną konsekwencją utraty niepodległości był zanik staronordyckiego języka literackiego. Już przed 1536 rokiem był zagrożony, a potem został całkowicie wyparty przez duński, który pojawił się jako język administracji i Kościoła. Język duński stał się jedynym językiem, w którym wydawano książki, jako że drukarnie w monarchii znajdowały się w stolicy, Kopenhadze, zresztą pod czujnym nad-

¹⁴ Lars Hamre, *Norsk historie frå omlag år 1400. Førellesningar*, Oslo: Universitetsforlaget 1968.

¹⁵ Ole Andreas Øverland, *Illustreret Norges historie*, t. 4, Kristiania: Folkebladets 1891, s. 91–92.

¹⁶ Lars Hamre, *Norsk politisk historie 1513–1537*, Oslo: Samlaget 1998.

¹⁷ Øystein Rian, *Maktens historie i dansketiden*, Oslo: Makt- og demokratiutredningen 2003.

zorem cenzury. Licząca się działalność wydawnicza zaistniała w Norwegii dopiero w XIX wieku¹⁸.

Norwegowie używali dialektów, podczas gdy elity formowały swój język wedle duńskiego, zachowując wszakże norweską odrębność w wymowie – bardziej dokładnej niż w języku duńskim – i ten język stał się zaczątkiem późniejszego języka „książkowego” (*bokmål*), w którym dokonano norwegizacji gramatyki, pisowni i słownictwa. Nigdy po 1536 roku żaden Duńczyk ani Norweg nie mógł się odezwać, nie informując jednocześnie, że on/ona jest Duńczykiem albo Norwegiem.

Minęło co najmniej trzysta lat, zanim wykorzeniono katolicyzm w Norwegii. Ludzie długo trwali przy modlitwach, zwyczajach i świętach, lecz w końcu władzom udało się je usunąć. Młodzi ludzie jeździli do szkół jezuickich i kształcili się na duchownych. Niektórzy zostali w krajach katolickich, niektórzy wrócili do Norwegii, a niektórzy zostali pastorami w Kościele państwowym. W 1613 roku, po długim procesie sądowym, pięciu zakonspirowanych księży katolickich zostało pozbawionych urzędu i skazanych na banicję¹⁹. Jedną z głównych postaci kontrreformacji był Laurentius Nicolai Norvegus (ur. w Tønsberg 1638–1640, zm. w Wilnie 1622)²⁰. Władze reagowały na kontrreformację, wprowadzając drakońskie kary dla jawnych katolików, a kary śmierci dla mnichów, którzy zjawili się w kraju. Działalność ostatnich księży katolickich, w charakterze zakonspirowanych misjonarzy wśród zwykłych ludzi w Norwegii, przepadła na koniec lat 30. XVII wieku. Jeden z nich, norweskiego pochodzenia, przebywał w Vestfold przez dwa lata i nie został wydany władzom przez ludność²¹.

Nawet wykształceni Norwegowie, wychowani w wierze luterńskiej i zatrudnieni w Kościele ewangelickim, odczuwali nostalgię za złotą przeszłością, czasami, kiedy Norwegia była niezależnym państwem, z własnym królem, silną szlachtą i kwitującym Kościołem. Kapelan pałacu w Bergen Absalon Pederssøn Beyer, prepozyt Peder Claussøn Friis z Lister, lektor Halvard Gunnarsøn z Oslo wyrażali w latach 1560–1610 takie poglądy, zafascynowani kultem św. Olafa i norweskimi sagami królewskimi; odtąd sagi zawsze będą pobudzały rozwój norweskiego poczucia narodowego. Najbardziej patriotyczne wypowiedzi pisarzy albo nie były w ogóle drukowane w czasach duńskich, albo zostały ocenzone i usunięte z tekstów, skądinąd dotyczących bardziej neutralnych tematów – stąd zarówno

¹⁸ Øystein Rian, *Sensuren i Danmark-Norge. Vilkårerne for offentlige yringer 1536–1814*, Oslo: Universitetsforlaget 2014, s. 15–330.

¹⁹ Arne Bugge Amundsen, Henning Laugerud, *Norsk fritenkerhistorie 1500–1850*, Oslo: Humanist forlag 2001, s. 49–74.

²⁰ Bardziej szczegółowo polski czytelnik może zapoznać się z postacią Laurentiusa Norvegusa w pracach: Harriet Westerlund, *Laurentius Norvegus*, przeł. R. Grudziński, w: *Kardynał Stanisław Hozjusz. Osoba, myśl, dzieło, czas, znaczenie*, red. Stanisław Achremczyk et al., Olsztyn: Studio Poligrafii Komputerowej „SQL” [etc.] 2005; Jacek Maciej Krawczyk, *Laurentius Nicolai Norvegus. Jego życie i związki z Polską*, Grodzisk Mazowiecki: Jacek Marek Krawczyk 2000; Piotr Królikowski, *Norvegus Nicolai Laurentius SJ* [biogram], w: *Encyklopedia katolicka*, t. 13, red. Edward Gigilewicz, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 2009; Krystyna Szlągowska, *Missio Scandinavica. Laurentius Norvegus, jego życie i działalność*, w: *Od Kijowa do Rzymu. Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską i Ukrainą*, red. Mariusz R. Drozdowski et al., Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy 2010 [przyp. red.].

²¹ Oskar Garstein, *Klosterlasse. Stormfuglen som ville gjenerobre Norden for katolisismen*, Oslo: Oslo Aschehoug Fondet for Thorleif Dahls kulturbibliotek Det Norske akademi for sprog og litteratur 1998; Oskar Garstein, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia*, t. 1–4, Oslo: Universitetsforlaget – Leiden: Brill 1963–1992.

współcześnie, jak i w przyszłości powstać mogło wrażenie, że sprawy narodowe nie były dla tych pisarzy ważne. Takie wrażenie wzmacniał fakt, że było nie do przyjęcia, by wydać coś, co broniłoby norweskiej niezależności od Danii. Nieobecność takich wypowiedzi powodowała, że krytycy narodowości bagatelizowali niechęć do dominacji duńskiej²².

Działania duńskich władz niejednokrotnie zdradzały, że są one świadome istnienia norweskiego poczucia narodowego i biorą je pod uwagę. Po 1536 roku stale odnosiły się do Norwegów jak do narodu, mówiły o Norwegii jako o królestwie, o Danii i Norwegii jako o dwóch państwach, podporządkowanych duńskiej Koronie. Najważniejszym źródłem poczucia, że porządek społeczny jest w istocie norweski, było prawo. Norwegia należała do tych nielicznych krajów europejskich, które już w średniowieczu wprowadziły jednolity kodeks prawny (*Landsloven*) dla całego kraju, prawo Magnusa Prawodawcy (*Lagabøte*) z 1274 roku. Później nazywano je prawem św. Olafa, a w czasach po reformacji – prawem norweskim. Kodeks został zachowany, mimo wprowadzania wielu szczegółowych rozwiązań prawnych, wspólnych dla obu państw. Opublikowano go w języku duńskim w 1604 roku jako *Prawo norweskie króla Chrystiana IV*, w 1687 roku zastąpione przez *Prawo norweskie króla Chrystiana V*. Odwołania do prawa norweskiego Magnusa pojawiały się w sprawach sądowych i licznych suplikach poddanych do króla²³.

W chwili objęcia tronu przez nowego króla odbywały się dwie odrębne – duńska i norweska – ceremonie hołdownicze. Ostatnia miała miejsce w 1661 roku, i dotyczyła króla Fryderyka III w nowej roli – króla dziedzicznego i jedynowładcy²⁴. Wprowadzenie absolutyzmu zrównało Danię i Norwęgę – oba kraje utraciły wpływ na suwerennego władcę. Król rozbudowywał Kopenhagę w roli coraz bardziej dominującej stolicy. W oficjalnych wypowiedziach podkreślano, że monarchia składa się z trzech głównych krajów: królestw Danii i Norwegii oraz księstwa Szlezwik-Holsztyn. Straty terytorialne poniesione wskutek wojen ze Szwecją w latach 1645–1660 bardziej okroiły Danię niż Norwęgę, tym samym rola Norwegii w monarchii rosła, także w aspekcie militarnym, gdyż Norwegowie na dużą skalę służyli w wojsku – zwanym norweską armią i królewską flotą²⁵.

Zagrożenie ze strony mocarstwowej Szwecji skłaniało duńskich monarchów do propagandowego okazywania Norwegii większych względów. Chodziło o pozyskanie lojalności Norwegów. Służyła temu retoryka, chwalać Norwegów za wierność i dzielność: za typową ich cechą podawano wierną walkę za króla i ojczyznę, odwołując się do czasów wikingów i sag królewskich. Entuzjastycznie reagowali na to norwescy pisarze, przyswajając sobie królewskie pochwały i przekazując je dalej w postaci poglądów o specyfice Norwegów. Uwiarygodniał je fakt, że norwescy marynarze należeli do najlepszych w Europie i odegrali ważną rolę w wielu bitwach morskich. Pojedynczy Norwegowie robili także karierę we flocie niderlandzkiej, Wenecji czy rosyjskiej. W wojnach na lądzie, na pograniczu szwedzko-norweskim, Norwegowie umieli wykorzystać trudne warunki topogra-

²² Øystein Rian, *Sensuren i Danmark-Norge*, s. 493–523.

²³ Øystein Rian, *Why did Norway survive as a kingdom*, „Scandinavian Journal of History” 1996, s. 49–62.

²⁴ Oscar Albert Johnsen, *De norske stænder. Bidrag til oplysning om folkets deltagelse i statsanliggender fra reformationen til enevældet (1537–1661)*, Christiania: Dybwad 1906.

²⁵ Ole Henrik Gjeruldsen, *Den norske hæren 1660–79 – utskrivning og organisering*, Oslo: Universitetet i Oslo 2013.

ficzne, a w całym kraju musieli radzić sobie z surową przyrodą. W XVIII wieku dało to impuls wykształcania się wizji „dzielnego Norwega”, osoby, którą zarówno Norwegowie, jak i Duńczycy postrzegali jako archetypiczną i która w XIX i XX wieku znalazła kontynuację w osobach norweskich bohaterów-polarników. Synteza rojalizmu i narodowych przechwałek kulminowała podczas wielkich rytualnych podróży odbywanych raz w trakcie panowania przez absolutystycznych monarchów po Norwegii. Podróże te trwały kilka letnich miesięcy i obfitowały w orgie hołdów królom połączonych z kwiecistymi zapewnieniami o tym, że dzielni Norwegowie dorównają swojej niezmiennej reputacji wiernych i odważnych²⁶.

Tymczasem rzeczywistość za fasadą obustronnych pochlebstw nie była taka różowa. Absolutna władza króla miała charakter ponadnarodowy i chociaż umiała ona wykorzystywać poczucie tożsamości Duńczyków, Norwęgów i Niemców, jeśli służyło to jej interesom, zależało jej też, by blokować wypowiedzi, które ujawniały i wzmacniały narodowe napięcia. Jeśli chodzi o Norwację, wiemy o powszechnym w całym kraju użyciu pejoratywnego określenia Duńczyków jako Jutów (*juter*, dosł. Jutlandczycy), ale praktycznie nie pojawia się to nigdy w druku. Niezadowolenie z upośledzenia Norwegii było tymczasem wśród zwykłych ludzi tak powszechne, że nie dało go się zamaskować. Wyrażały je skargi największej części społeczeństwa, chłopów, którzy skupiali się na sprawach sobie najbliższych, podatkach i innych ciężarach, które na nich ciążyły. Nie mieli wówczas możliwości oceniać sytuacji z pozycji makroekonomicznych. Takie oceny pojawiały się jednakże w suplikach od mieszczan i urzędników w Norwegii. Powtarzał się motyw tego, że wiele decyzji nie pasowało do norweskich warunków i opierały się na błędnej o nich wiedzy. Skargi mieszczan dotyczyły przede wszystkim rozporządzeń dotyczących handlu i cel, które, jak twierdzili, szkodzą norweskemu handlowi zagranicznemu. Z reguły opinie te były popierane przez urzędników w Norwegii²⁷. Coraz bardziej widoczne było niezadowolenie z tego, że duża część publicznych środków była wyprawiana z Norwegii i używana w Danii, przede wszystkim w Kopenhadze. Konkretny zarzut dotyczył tego, że w Norwegii nie powstają żadne państwowe instytucje. Duża część tych skarg była formułowana w suplikach i poufnych analizach dla króla. Były w formie czołobitne i zawierały zabezpieczenie w postaci przekonania, że król z pewnością naprawi to, co źle funkcjonuje, kiedy tylko się o tym dowie. Ani supliki, ani analizy nie były publicznie znane, podobnie jak odpowiedzi. Gazetom nie wolno było omawiać kwestii politycznych, wyjąwszy sytuacje, kiedy władze sobie tego życzyły i omówienie zawierało to, co chciały przekazać²⁸.

Autorami norweskich dzieł literackich wydanych drukiem w dużym stopniu byli urzędnicy. Wypowiadając się lojalnie i ostrożnie, dawali jednak do zrozumienia, że Norwegowie mają oczekiwania, które nie są realizowane. Jeśli takie słowa polano sosem arcylojalnych zapewnień, przechodziły przez cenzurę – jak fragment z *Opisu Danii i Norwegii z 1729 roku* Ludwiga Holberga, który porównał Norwację

²⁶ Øystein Rian, *Selvtillit og militær kjekkheth som faktorer i den norske nasjonale renessanse*, w: *Krig fra først til sidst. Festskrift til Knud J. V. Jespersen*, red. Lars Bisgaard, Michael Bregnsbo, Finn Stendal Pedersen, Aage Trommer, Odense: Syddansk universitetsforlag 2006, s. 145–162.

²⁷ Øystein Rian, *Christiania-elitens politiske betydning i det dansk-norske eneveldet – med hovedvekt på forholdet til imperiehovedstaden København*, w: *Christianias handelspatrisiat. En elite i 1700-tallets Norge*, red. John Peter Collett, Bård Frydenlund, Oslo: Andresen & Butenschon 2008, s. 29–46.

²⁸ Øystein Rian, *Sensuren i Danmark-Norge*, s. 172–193, 237–268, 305–330, 524–628.

i Danię do rzeki i jeziora: norweska rzeka wpada do duńskiego jeziora i dzięki niej zawsze jest w nim woda²⁹. W krótkim okresie wolności druku, w czasie rządów Johanna Friedricha Struenseego, rządzącego w zastępstwie chorego umysłowo Chrystiana VII w latach 1770–1772, doszło do małego zalewu tekstów napisanych przez Norwegów w formie skarg na dyskryminację Norwegii³⁰. Skończyło się to w roku 1772, ale podobne wypowiedzi znajdujemy w notatkach nieopublikowanych. Najślynniejszym wyrazem czasów wolności była pieśń *Za Norwegię, ojczyznę olbrzymów*, wychwalająca wspaniałość Norwegów, wspominająca ich pognębenie i kończąca się zapowiedzią:

*Kiedys się obudzimy,
Zerwiemy łańcuchy i więzy*
(tłum. K. Szelagowska)

Pieśń szybko została wydrukowana i równie szybko zakazana. Była śpiewana mimo zakazu, który zniesiono dopiero w 1814 roku; i pozostała popularna także w XIX wieku³¹.

Zdarzało się, że niektóre zarządzenia władzy były tak nierozsądne, że ich krytyka docierała do kręgów rządzących. Dotyczyło to duńskiego monopolu zbożowego. Został ustanowiony w 1669 roku, w postaci niebotycznej zapory celnej, w 1735 zaś zamieniony na otwarty zakaz importu zagranicznego zboża. Wysyłane do Norwegii duńskie zboże było droższe i gorsze. W chwili, kiedy monopol został zniesiony (1788), od dawna funkcjonował jako symbol duńskich, złych rządów³². Decyzja z 1788 roku nie zmieniła faktu, że norweska gospodarka nadal pozostawała w żelaznym uścisku władz państwa, które nie chciały zgodzić się na stworzenie finansowej infrastruktury mogącej wspomóc norweski handel zagraniczny. Banki i działalność kredytowa były skupione w Kopenhadze, która nieźle na tej monopolistycznej pozycji zarabiała. W efekcie Norwegia cierpiała na chronicznym brak kapitału i kredytu, a wielu kupców, wspieranych przez urzędników, na próżno skarżyło się na politykę finansową państwa³³.

Podobna sytuacja występowała na płaszczyźnie oświaty i nauki, władze bowiem konsekwentnie ignorowały życzenia utworzenia uniwersytetu w Norwegii. Król upierał się, że Kopenhaga powinna utrzymać monopol na kształcenie urzędników. Prośby o uniwersytet były wysuwane od 1661 roku, często połączone z pragnieniem równouprawnienia Norwegów w dostępie do urzędów. Norwescy studenci w Kopenhadze pielęgnowali swoją norweską tożsamość i by załagodzić rosnące niezadowolenie z wojny w latach 1807–1814, król Fryderyk VI ostatecznie ustąpił. Po wielkiej zbiórce pieniężnej uniwersytet norweski został otwarty w 1813 roku³⁴.

²⁹ Ludvig Holberg, *Dannemarks og Norges Beskrivelse*, Kjøbenhavn: Johan Jørgen Høppfner 1729, s. 587.

³⁰ Ole Feldbæk, *For Norge, Kiæmpers Fødeland. Norsk kritikk og identitet 1770–1773*, „Historisk tidsskrift” (Oslo) 1994, s. 23–48.

³¹ Øystein Rian, *For Norge kjempers fødeland. 12 portrett frå dansketida*, Oslo: Norske Samlaget 2007, s. 282–303.

³² John Herstad, *I helstatens grep. Kornmonopolet 1735–88*, Oslo: Aschehoug 2000.

³³ Erling Rimehaug, *Kravet om norsk bank på 1700-tallet – et nasjonalt selvstendighetskrav?*, „Historisk tidsskrift” (Oslo) 1976, s. 317–326.

³⁴ John Peter Collett, *Historien om Universitetet i Oslo*, Oslo: Universitetsforlaget 1999, s. 11–32.

Piękna, publiczna retoryka, która przenikała wszystkie królewskie proklamacje, pociągała za sobą oficjalną doktrynę, która propagowała to, co władze nazywały patriotyzmem, a co historycy nazywają patriotyzmem państwowym. Zaleca on bycie dobrym i pożytecznym obywatelem państwa. Doktryna dawała „poddanym” znacznie więcej miejsca niż ideologia absolutyzmu wcześniej była skłonna zapewnić. Jako patrioci mieli wspierać rozwój społeczny poprzez pożyteczną działalność, niczym w książce *Wielkie i dobre uczynki Duńczyków, Norwegów i Holsztyńczyków* wydanej przez urzędnika Ove Mallinga w 1777 roku na zlecenie rządu. Z punktu widzenia władz dobrą stroną tego patriotyzmu było to, że zmniejszył on zagrożenie, że narodowy patriotyzm może wziąć górę³⁵.

W XVIII wieku doprowadzono do równowagi między stałym pozbawianiem Norwegów władzy a rosnącym uwzględnianiem ich potrzeb. W okresie 1660–1720 wzrósł udział osób urodzonych w Norwegii w grupie pełniącej wyższe urzędy w Norwegii. Ale w latach 1720–1814 udział ten zmalał, wskutek nowych wątpliwości, czy Norwegom można ufać. Działo się to wówczas, kiedy rozwój społeczeństwa w Norwegii wytworzył nową elitę, która obsadziła niższe szczeble administracji w Norwegii i sięgała po urzędy w Danii. Ale najwyższe urzędy nigdy nie były powierzane Norwegom. Szlachta dworska w Kopenhadze składała się wyłącznie z Duńczyków i Niemców, na te funkcje Norwegów nie przyjmowano; tym samym, wskutek braku kontaktu z władzą królewską, ich kariera znowu ulegała zahamowaniu³⁶.

Nie zaskakuje więc, że piękny oficjalny dyskurs o lojalności i patriotyzmie państwowym nie wykluczał rosnącej troski rządzących o lojalność Norwegów. Wzrosła ona gwałtownie po 1770 roku, kiedy Szwecja zaczęła aktywnie starać się o oderwanie Norwegii od Danii. Była to stara szwedzka strategia i zarówno dawniej, jak i teraz była połączona z intensywną propagandą kierowaną do Norwegów. Przekonywano ich, że są tak blisko spokrewnieni ze Szwedami, że są niczym jeden naród. Szwedzi dowodzili, jak źle Duńczycy traktują Norwegów, i kusili zdobyciem szwedzkiej wolności. Nie wiemy, jakie były reakcje w Norwegii, ponieważ wszelkie pozytywne wypowiedzi były wstrzymane przez cenzurę. Generalnie jednak ludność w Norwegii zachowywała się biernie. Liczne wojny przeciw Szwecji powodowały, że Szwedzi mieli ograniczony kapitał zaufania u Norwegów, przeciwnie, pamięć o wojnach raczej wzmacniała norweski patriotyzm. Jednakże w 1790 roku doszło do tajnych rokowań w Värmland między grupą norweskich urzędników i kupców a zaufanym faworytem Gustawa III, Gustafem Mauritzem Armfeldtem. Czterech norweskich negocjatorów prosiło o poparcie Szwedów i broń, by Norwegia mogła się oderwać od Danii, ale nie chcieli poddać się szwedzkiej władzy i to spowodowało zerwanie rokowań³⁷.

W wyniku wojny 1807–1814 trudności będące skutkiem tego, że Norwegia była rządzona na odległość z Kopenhagi, uległy zaostrzeniu. Zamiast wojny przeciw Francji Napoleona Fryderyk VI zdecydował się na wojnę przeciw Wielkiej Brytanii i jej sojuszniczce, Szwecji. Dla Norwegii była to katastrofa, która uderzyła w handel zagraniczny i flotę handlową, a kraj ponosił główny ciężar wojny na dwa

³⁵ Odd Arvid Storsveen, «*Fornuftig Kierlighed til Fædrelandet*». *En analyse av norsk patriotisme mellom 1784 og 1801*, w: Odd Arvid Storsveen et al., *Norsk patriotisme før 1814*, Oslo: Norges Forskningsråd 1997, s. 9–163.

³⁶ Øystein Rian, *Embetsstanden i dansketida*, Oslo: Norske Samlaget 2003.

³⁷ Yngvar Nielsen, *Gustav den Ills norske politik*, „Historisk tidsskrift” (Kristiania) 1877, s. 1–308.

fronty, przeciw Wielkiej Brytanii i Szwecji. W oczach Norwegów interesy ich kraju zostały poświęcone w wojnie, którą mogli tylko przegrać. Jednakże absolutyzm tak silnie panował nad ludnością, że także wtedy nie doszło do buntu. Norwescy historycy niechętnie uznają istnienie strukturalnego przymusu w duńskim absolutyzmie zestawionego z dużym rozproszeniem ludności, która miała niewielkie możliwości zorganizowania powstania z szansą na sukces. Rutynowe hołdy królom i brak otwartego sprzeciwu wyjaśniano tym, że przeważająca większość społeczeństwa popierała władzę królewską. Ale ludzi nikt nigdy nie pytał, a opinia publiczna była rezultatem systemowego przymusu³⁸.

Kiedy pod koniec stycznia 1814 roku do Norwegii dotarła wieść o pokoju w Kilonii i odstąpieniu Norwegii Szwecji, wywołało szok to, że kraj miał być oddany sąsiadowi, którego przez 250 lat przedstawiano publicznie jako złośliwego nieprzyjaciela. To umożliwiło statholderowi Chrystianowi Fryderykowi odrzucenie decyzji o odstąpieniu. Kiedy jednak wyszło na jaw, że planuje kontynuować rządu absolutne, wywołało to niezadowolenie i sprzeciw. W chwili gdy książę zgodził się na odtworzenie przez konstytuante norweskiej niepodległości, opartej na zasadzie suwerenności ludu, przez kraj przetoczyła się fala patriotycznego entuzjazmu. Chrystian Fryderyk odwoływał się do tego patriotyzmu za pomocą retoryki dość podobnej do tej, którą stosowali jego absolutystyczni przodkowie. W efekcie 17 maja 1814 roku doszło do uchwalenia konstytucji i wyboru Chrystiana Fryderyka na króla Norwegii³⁹.

Po tym, jak książę Karol Jan, szwedzki następca tronu, przy poparciu mocarstw zmusił Chrystiana Fryderyka do ustąpienia, Norwegowie zdołali na jesieni 1814 roku wynegocjować warunki unii ze Szwecją, dzięki którym stała się ona znacznie lepsza niż kiedykolwiek unia norwesko-duńska. Wspólny król faktycznie miał znaczącą władzę, miał jednak panować nad połączonymi starym państwem szwedzkim i nowym, odtworzonym państwem norweskim. Norwegia otrzymała własne urzędy państwowe, przede wszystkim parlament (*storting*) z szeroką władzą prawodawczą, z kompetencjami decydowania o polityce finansowej, rząd, z którym król musiał się liczyć, sąd najwyższy, gwarantujący niezależność sądownictwa, wojsko, którego bez zgody parlamentu nie można było użyć poza granicami kraju, własny język, odmienny od szwedzkiego (duński język literacki błyskawicznie uznano za ojczysty, czyli norweski) i wyłączne prawo norweskich obywateli do obsadzania urzędów w państwie norweskim⁴⁰. Niczym feniks z popiołów odrodził się w 1814 roku norweski polityczny nacjonalizm, czyli pragnienie samostanowienia. Wyrastał na gruncie przygotowywanym przez wiele setek lat.

W XIX wieku norweski nacjonalizm szedł od zwycięstwa do zwycięstwa, czego ukoronowaniem było pełne oderwanie się od Szwecji w 1905 roku. Pierwsza faza funkcjonowania unii była naznaczona defensywną polityczną walką, by nie dopuścić do osłabienia niezależności Norwegii przez króla. Dużym kosztem utrwalono istnienie odrębnej norweskiej waluty i niezależność systemu finansów państwowych⁴¹. Największe zagrożenie niezależności wystąpiło w 1821 roku, kiedy król, grożąc użyciem wojska i twierdząc, że działa w imieniu mocarstw zażądał, by

³⁸ Øystein Rian, *Hvorfor var det ikke nordmennene som forlot Fredrik 6.?*, „Historisk tidsskrift” 2014, s. 9–33.

³⁹ Bård Frydenlund, *Spillet om Norge. Det politiske året 1814*, Oslo: Gyldendal 2014, s. 13–184.

⁴⁰ Ibidem, s. 185–308.

⁴¹ Sverre Steen, *På fallittens rand, Det frie Norge*, t. 2, Oslo: Cappelen 1953.

storting zrzekł się swoich uprawnień. Parlament wytrzymał presję i odpowiedział przyjęciem ustawy o zniesieniu szlachectwa, wbrew woli królewskiej⁴².

Lata 1830–1870 to okres spokoju w funkcjonowaniu unii. Wzmocnienie demokracji nastąpiło w 1837 roku, kiedy parlament i rząd skłoniły króla do zaakceptowania reformy samorządu lokalnego w 500 gminach, ponadto zaczęły rozwijać się niezależne organizacje, a Kościół luterański zaczął tracić rząd dusz. W odniesieniu do Szwecji najważniejsze było, że Szwedzi zrezygnowali ze wzmocnienia unii drogą swojej rosnącej dominacji, a norweską równą pozycję symbolizowały oficjalne oznaki, jak flaga, tytuł królewski i herb państwa⁴³.

Formalna władza nad polityką zagraniczną spoczywała w rękach króla, a ministrem spraw zagranicznych obu państw był Szwed, członek szwedzkiego rządu. Coraz częściej też norweskich ministrów konsultowano w sprawach polityki zagranicznej. Ważniejsze było, że kilkakrotnie Norwegowie przyczynili się do tego, że w polityce zagranicznej zwyciężyła opcja rezygnacji z udziału w wojnie, jak to było w przypadku wojny duńsko-niemieckiej 1848–1853, wojny krymskiej 1853–1856 i drugiej wojny duńsko-niemieckiej w 1864. W obu wojnach duńsko-niemieckich sympatia elit była po stronie Danii, co wiązało się z nurtem nazywanym skandynawizmem. Jednakże zarówno rząd, jak i parlament wzięli pod uwagę nastroje większości społeczeństwa i przeciwstawili się zdecydowanie włączeniu się do wojny w interesie Danii (co Norwegowie w latach 1536–1814 musieli robić w sumie przez 45 lat!). W czasach wojny krymskiej król i opinia publiczna w Sztokholmie gorąco przekonywali, że Szwecja powinna włączyć się do wojny po stronie Wielkiej Brytanii i Francji przeciw Rosji, by odzyskać Finlandię. Także w tym przypadku rząd i storting w Christianii były zdecydowanie przeciwne. Mieli całkowicie inne spojrzenie na rzeczywistość niż wojenne jastrzębie w Sztokholmie. Nie chcieli mieć w Rosji wroga, absolutnie nie chcieli, by Szwecja odzyskała Finlandię, bo zbyt to wzmocniłoby to Szwecję w stosunku do Norwegii. Od 1814 do 1905 roku utrzymano pokój i nie ma wątpliwości, że Norwegia dopomogła Szwedom przeobrazić się z narodu wojowników w naród pokojowy⁴⁴.

Ostatni faza funkcjonowania unii, czyli lata 1870–1905, charakteryzowała się rosnącym napięciem politycznym, związanym z rozwojem ruchu narodowego i demokratycznego. Wyraziło się to utworzeniem socjalnoliberalnej partii Venstre, która chciała poszerzenia demokracji, między innymi dzięki wprowadzeniu parlamentaryzmu i powszechnego prawa głosu dla mężczyzn, i która też walczyła o reformy społeczne. Venstre łączyła ten program reform z rosnącym nacjonalizmem, początkowo w postaci żądania pełnego równouprawnienia Norwegii w unii, później – całkowitego jej rozwiązania. Konserwatywna Høyre długo się temu sprzeciwiała, ale szybko akceptowała wprowadzane przez Venstre reformy, a z naszego punktu widzenia najciekawsze jest, że politycy z Høyre podjęli rywalizację o to, kto jest bardziej narodowy: całe polityczne spektrum, zaakceptowało kategorię narodowości jako nadrzędnego dobra. Dzięki temu możliwe było w 1905 roku wspólne podjęcie decyzji o zerwaniu unii. Działo się to w atmosferze narodowej

⁴² Sverre Steen, *Krise og avspenning, Det frie Norge*, t. 3, Oslo: Cappelen 1954.

⁴³ Anne Lise Seip, *Nasjonen bygges 1830–1870, Aschehougs Norgeshistorie*, t. 8, Oslo: Aschehoug 1997.

⁴⁴ Narve Bjørge, Øystein Rian, Alf Kaartvedt, *Selvstendighet og union. Fra middelalderen til 1905, Norsk utenrikspolitikk historie*, t. 1, Oslo: Universitetsforlaget 1995, s. 113–292.

euforii, kiedy niemal wszyscy Norwegowie wytapetowali kraj w kolorach czerwonym, białym i niebieskim. Dla Høyre ważne było, że rozwiązanie unii pozbawi Venstre potężnego niczym magnes instrumentu wyborczego, sprawy narodowej niezależności, która budziła tak silne emocje. Ten pragmatyzm ułatwił także podjęcie rokowań pokojowych i podpisanie umowy z Karlstad na jesieni 1905 roku. Traktat ten doprowadził do demilitaryzacji terenów przygranicznych i stworzył możliwość szybkiego zaleczenia ran, co też się stało⁴⁵.

Powinniśmy zapytać, dlaczego nacjonalizm był tak zwycięski w przez cały XIX wiek. Podałem już argumenty świadczące o tym, że został dobrze przygotowany w poprzednich stuleciach, kiedy system uniemożliwiał rozwój narodowy. W 1814 roku blokada dążeń narodowych została zniesiona, co doprowadziło do rozwoju nacjonalizmu, w postaci zarówno politycznej, jak i kulturowej. Obserwacja XIX wieku ukazuje, że nacjonalizm przenikał całość życia publicznego, głównie życie kulturalne. Takie postawy wyraźne były już w XVIII wieku, w coraz częstszym zachwycie nad norweską przyrodą, charakterem narodowym i historią, jak to widzimy w publikowanych XVIII-wiecznych dziełach, poezji i prozie. Należało określić, czym jest norweskość, z czego się składa, zazwyczaj w duchu pełnej aprobaty. W wieku XIX starania te kontynuowano w sposób bardziej nieokiełznany, w czystej postaci w nurcie, który nazwano romantyzmem narodowym w sztuce, muzyce i literaturze. Narodowy romantyzm wielbił norweską przyrodę, życie chłopów, czerpał inspiracje z ludowej sztuki, muzyki i literatury. Doprowadziło to także do działań na rzecz norwegizacji języka literackiego albo w postaci radykalnej rekonstrukcji języka na podstawie dialektów (*landsmål*, późniejszy *nynorsk*), albo bardziej ostrożnej przeróbki duńskiego języka literackiego przy użyciu norweskich form gramatycznych, szyku i ortografii, nazwanej *bokmål*. Obie możliwości zyskały zwolenników i były realizowane w ciągu stu lat od ok. 1850 do 1950 roku⁴⁶.

Nie było jednak oczywiste, co jest w norweskiej kulturze ludowej mniej lub bardziej wartościowe. Debatowały nad tym dwa skrzydła: ci, którzy całkowicie chcieli oprzeć się na norweskości, i ci, którzy utrzymywali, że kulturowe związki z Danią są nieuniknione, zarówno wskutek impulsów, które płyną z Danii, jak i dlatego, że impulsy z reszty Europy przechodzą przez Kopenhagę, która pozostała dla Norwegii głównym źródłem zaopatrzenia w książki, co opóźniało norwegizację języka literackiego. Zwolennicy norweskości, którzy chcieli skończyć z intelektualną dominacją Kopenhagi, twierdzili, że Norwegia może ściągać kulturowe wzorce z wielkich krajów europejskich bez pośrednictwa duńskiej stolicy. Niektórzy ze zwolenników pełnej norwegizacji zdołali pogodzić swoją norweskość z zainteresowaniem i otwartością na impulsy zarówno z Europy, jak i reszty świata⁴⁷. Stworzyło to, w zakresie sztuki i kultury intelektualnej, podwaliny pod lewicową tradycję, która jest bardziej kosmopolityczna niż konserwatywne uwielbienie dla silnych więzi z Danią. Hasłem dla zwolenników norweskości stało się: „Wyjdźmy

⁴⁵ Gro Hagemann, *Det moderne gjennombrudd 1870–1905, Ascheougs Norgeshistorie*, t. 9, Oslo: Aschehoug 1997.

⁴⁶ *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en nasjonal identitet på 1800-tallet*, red. Øystein Sørensen, Oslo: Ad Notam, Gyldendal 1998.

⁴⁷ *Henrik Wergeland: Såmannen*, red. Anne Jorunn Kydland, Dagne Groven Myhren, Vigdis Ystad, Oslo: Aschehoug 2008; Ottar Grepstad, *Historia om Ivar Aasen*, Oslo: Samlaget 2013.

z obu unii!” (politycznej ze Szwecją i kulturowej z Danią)⁴⁸. Oba wyjścia dokonały się mniej więcej w tym samym czasie, na początku XX wieku.

przeł. Krystyna Szelałowska

BIBLIOGRAFIA

- Amundsen Arne Bugge, Laugerud Henning, *Norsk fritenkerhistorie 1500–1850*, Oslo: Humanist forlag 2001.
- Anderson Benedict, *Imagined Communities*, London: Verso 1983.
- Bjørge Narve, Rian Øystein, Kaartvedt Alf, *Selvtendighet og union. Fra middelalderen til 1905, Norsk utenrikspolitikk historie*, t. 1, Oslo: Universitetsforlaget 1995.
- Collett John Peter, *Historien om Universitetet i Oslo*, Oslo: Universitetsforlaget 1999.
- Den frilynde ungdomsrørsla. Nordigs ungdomslag i 25 år*, red. Sven Moren, Edvard Os, Oslo: Johansen & Nielsen 1921.
- DeVries Kelly, *The Norwegian Invasion of England in 1066*, Woodbridge: Boydell Press 1999.
- Ecclesia nidrosiensis 1153–1537. Søkelys på Nidaroskirkens og Nidarosprovinsens historie*, red. Steinar Imsen, Trondheim: Tapir akademisk forlag 2003.
- Feldbæk Ole, *For Norge, Kiæmpers Fødeland. Norsk kritikk og identitet 1770–1773*, „Historisk tidsskrift” (Oslo) 1994.
- Frydenlund Bård, *Spillet om Norge. Det politiske året 1814*, Oslo: Gyldendal 2014.
- Garstein Oskar, *Klosterlasse. Stormfuglen som ville gjenerobre Norden for katolisismen*, Oslo: Oslo Aschehoug Fondet for Thorleif Dahls kulturbibliotek Det Norske akademi for sprog og litteratur 1998.
- Garstein Oskar, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia*, t. 1–4, Oslo: Universitetsforlaget – Leiden: Brill 1963–1992.
- Gellner Ernest, *Nations and Nationalism*, Oxford: Blackwell 1983.
- Gjeruldsen Ole Henrik, *Den norske hæren 1660–79 – utskrivning og organisering*, Oslo: Universitetet i Oslo 2013.
- Grepstad Ottar, *Historia om Ivar Aasen*, Oslo: Samlaget 2013.
- Hagemann Gro, *Det moderne gjennombrudd 1870–1905, Aschehougs Norgeshistorie*, t. 9, Oslo: Aschehoug 1997.
- Hamre Lars, *Norsk historie frå omlag år 1400. Føreløsingar*, Oslo: Universitetsforlaget 1968.
- Hamre Lars, *Norsk politisk historie 1513–1537*, Oslo: Samlaget 1998.
- Handbok i norrøn filologi*, red. Odd Einar Haugen, Bergen: Fagbokforlaget 2004.
- Henrik Wergeland: Såmannen*, red. Kydland Anne Jorunn, Dagne Groven Myhren, Vigdis Ystad, Oslo: Aschehoug 2008.
- Herstad John, *I helststens grep. Kornmonopolet 1735–88*, Oslo: Aschehoug 2000.
- Hirdloven til Norges konge og hans håndgangne menn*, wyd. Steinar Imsen, Oslo: Riksarkivet 2000.
- Hobsbawm Eric, *Nations and Nationalism since 1780*, Cambridge: Cambridge University Press 1990.
- Holberg Ludvig, *Dannemarks og Norges Beskrivelse*, Kjøbenhavn: Johan Jørgen Høppfner 1729.
- Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en nasjonal identitet på 1800-tallet*, red. Øystein Sørensen, Oslo: Ad Notam, Gyldendal 1998.
- Johnsen Oscar Albert, *De norske stænder. Bidrag til oplysning om folkets deltagelse i statsanliggender fra reformationen til enevældet (1537–1661)*, Christiania: Dybwad 1906.
- Kedourie Elie, *Nationalism*, London: Hutchinson 1960.

⁴⁸ *Den frilynde ungdomsrørsla. Nordigs ungdomslag i 25 år*, red. Sven Moren, Edvard Os, Oslo: Johansen & Nielsen 1921.

- Krawczyk Jacek Maciej, *Laurentius Nicolai Norvegus. Jego życie i związki z Polską*, Grodzisk Mazowiecki: Jacek Marek Krawczyk 2000.
- Królowski Piotr, *Norvegus Nicolai Laurentius SJ* [biogram], w: *Encyklopedia katolicka*, t. 13, red. Edward Gigilewicz, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 2009.
- Langslet Lars Roald, *Olav den hellige*, Oslo: Gyldendal 1995.
- Larsson Lars-Olof, *Gustav Vasa – landsfader eller tyrann?*, Stockholm: Prisma 2002 [wyd. pol. *Gustaw Waza – ojciec państwa szwedzkiego czy tyran?*, przeł. Wojciech Łygaś, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 2009].
- Lunden Kåre, *Nasjon eller union?*, Oslo: Norske Samlaget 1993.
- Lunden Kåre, *Norsk grålysing*, Oslo: Det norske samlaget 1992.
- Moseng Ole Georg, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen, Erling Sandmo, *Norsk historie*, t. 1: 750–1537, Oslo: Universitetsforlaget 2007.
- Munch Peder A., *Breve af Biskop Haakon i Bergen fra Aarene 1337–1341*, w: *Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie*, t. 5, Christiania: [s.n.] 1837.
- Nielsen Yngvar, *Gustav den III's norske politik*, „Historisk tidsskrift” (Kristiania) 1877.
- Østerud Øyvind, *De moderne statssystem*, Oslo: Gyldendal 1987.
- Øverland Ole Andreas, *Illustreret Norges historie*, t. 4, Kristiania: Folkebladets 1891.
- Rex insularum. The King of Norway and His «Skatlands» as a Political System c. 1260–c. 1450*, wyd. Steinar Imsen, Bergen: Fakbogforlaget 2014.
- Rian Øystein, *Christiania-elitens politiske betydning i det dansk-norske eneveldet – med hovedvekt på forholdet til imperiehovedstaden København*, w: *Christianias handelspatrisiat. En elite i 1700-tallets Norge*, red. John Peter Collett, Bård Frydenlund, Oslo: Andresen & Butenschön 2008.
- Rian Øystein, *Embetsstanden i dansketida*, Oslo: Norske Samlaget 2003.
- Rian Øystein, *For Norge kjempers fødeland. 12 portrett frå dansketida*, Oslo: Norske Samlaget 2007.
- Rian Øystein, *Hvorfor var det ikke nordmennene som forlot Fredrik 6.?*, „Historisk tidsskrift” 2014.
- Rian Øystein *Maktens historie i dansketiden*, Oslo: Makt- og demokratiutredningen 2003.
- Rian Øystein, *Selvtillit og militær kjekkhed som faktorer i den norske nasjonale renessanse*, w: *Krig fra først til sidst. Festschrift til Knud J. V. Jespersen*, red. Lars Bisgaard, Michael Bregnsbo, Finn Stendal Pedersen, Aage Trommer, Odense: Syddansk universitetsforlag 2006.
- Rian Øystein, *Sensuren i Danmark-Norge. Vilråene for offentlige ytringer 1536–1814*, Oslo: Universitetsforlaget 2014.
- Rian Øystein, *Why did Norway survive as a kingdom*, „Scandinavian Journal of History” 1996.
- Rimehaug Erling, *Kravet om norsk bank på 1700-tallet – et nasjonalt selvstendighetskrav?*, „Historisk tidsskrift” (Oslo) 1976.
- Seip Anne Lise, *Nasjonen bygges 1830–1870, Aschehougs Norgeshistorie*, t. 8, Oslo: Aschehoug 1997.
- Seip Jens Arup, «*Nasjonalisme som vikarierende motiv*», *Fra embedsmannsstat til ettpartistat*, Oslo: Universitetsforlaget 1963.
- Simonsen Povle, *Ottar fra Hålogaland*, Tromsø: [Lofotpostens tr., Svolvær] 1959.
- Snorre Sturlassons kongesagaer*, przeł. Anne Holtsmark, Didrik Arup Seip, Oslo: Gyldendal 1957.
- Snorre Sturlassons Kongespeilet*, przeł. Anton Wilhelm Brøgger, Oslo: De norske bokklubbene 2000.
- Steen Sverre, *Krise og avspenning, Det frie Norge*, t. 3, Oslo: Cappelen 1954.
- Steen Sverre, *På falllittens rand, Det frie Norge*, t. 2, Oslo: Cappelen 1953.
- Storsveen Odd Arvid, «*Fornuftig Kierlighed til Fædrelandet*». *En analyse av norsk patriotisme mellom 1784 og 1801*, w: Odd Arvid Storsveen et al., *Norsk patriotisme før 1814*, Oslo: Norges Forskningsråd 1997.
- Szelałowska Krystyna, *Missio Scandinavica. Laurentius Norvegus, jego życie i działalność*, w: *Od Kijowa do Rzymu. Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską i Ukrainą*, red. Mariusz R. Drozdowski et al., Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy 2010.
- Szelałowska Krystyna, *Problem norweskiej świadomości narodowej w erze nowożytnej w ujęciu współczesnych historyków norweskich*, „Przegląd Historyczny” 2007, nr 2 (98).

Westerlund Harriet, *Laurentius Norvegus*, przeł. R. Grudziński, w: *Kardynał Stanisław Hozjusz. Osoba, myśl, dzieło, czasy, znaczenie*, red. Stanisław Achremczyk et al., Olsztyn: Studio Poligrafii Komputerowej „SQL” [etc.] 2005.

NATIONAL IDENTITY AND NATIONALISM IN NORWAY. TIME TRAVEL

Summary

In contrast to the prevailing in the 70s, 80s and 90s concepts on nation-building and national consciousness, the author develops the idea of the Norwegian national identity being present in the Middle Ages, modified and strengthened in the period of the union with Denmark (16th–18th centuries), and during the union with Sweden in the 19th century. In this time, the national identity grew into a political programme of regaining independence and building a national culture.

Adj. Izabela Ślusarek